

СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Осадчук В.В.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.П. Письменна

Проблема функціонування суб'єкта підприємницької діяльності полягає в потребі враховувати вплив інституційних чинників на його особливості у період трансформації економіки. Зовнішні умови його існування складаються як постійно діючі чинники взаємовпливу різних суб'єктів підприємницької діяльності у межах особливого інституційного середовища їх функціонування. Саме вони впливають і на розвиток країни в цілому, тому треба проаналізувати їх на етапі формування ринкової інфраструктури, особливо у фазі трансформації економіки.

Предметом нашого дослідження є функціонування суб'єкта підприємницької діяльності в економіці та можливості певного впливу на його формування. Об'єкт дослідження – сучасні підприємницькі структури, під впливом взаємодії та взаємозалежності яких відбувається його функціонування.

Теоретичними засадами роботи стали праці представників головних економічних шкіл, зокрема Дж. Гелбрейта, Й. Шумпетера та інших. Крім того, взято до уваги документи виконавчої і законодавчої влади, що стосуються розвитку підприємництва, а також фундаментальні дослідження сучасної науки в галузях макроекономіки та мікроекономіки. Методологічною базою є сукупність методів, підходів і прийомів наукового пізнання функціонування суб'єкта підприємницької діяльності та особливостей його формування в певних соціально-економічних умовах.

Цілі статті – системний аналіз і розроблення концептуальних теоретичних положень щодо формування суб'єкта підприємницької діяльності в умовах сучасної трансформації економіки.

Загальна історія економіки – це великий спектр форм і методів можливої реалізації функціонування суб'єктів підприємницької діяльності у зовнішньому середовищі. Розвиток конкуренції чи монополії, політика фритредерства чи протекціонізму, влада олігархії чи бюрократичних структур – усе це створює особливі умови для інституційного середовища, які є зовнішніми щодо кожного суб'єкта підприємницької діяльності, але вельми впливовим стосовно утворення та поширення певної форми вияву діяльності суб'єктів¹.

Інституційне середовище – соціально та політично залежна структура, що формується у межах загального розвитку соціально-економічної структури суспільства. На кожному рівні її розвитку існують особливості поведінки підприємницьких суб'єктів, діють специфічні соціально-економічні закони за своєрідного юридичного оформлення сприйняття державою функціонування ринкових механізмів.

Умови функціонування інституційного середовища створюються відповідно до соціально-економічних умов формування суб'єктів підприємницької діяльності за постійних чинників, які не впливають на виникнення особливих рис і взаємовідносин цих суб'єктів, та чинників, що реально впливають на еволюцію цих самих суб'єктів, сприяючи виникненню й поширенню їхніх вторинних форм.

Впливові чинники такого середовища, притаманні йому за існування кожного суб'єкта підприємницької діяльності та знаходження ним окремого місця щодо інших таких суб'єктів, можуть мати три головні напрями взаємовпливу.

По-перше, це економічна свобода, необхідна усім суб'єктам підприємницької діяльності для функціонування в такому інституційному середовищі відповідно до своїх інтересів і можливостей.

По-друге, це економічний та позаекономічний державний вплив на формування та функціонування тих чи інших форм суб'єктів підприємницької діяльності. Такі впливи охоплюють систему державних заходів, спрямованих на забезпечення нормального процесу суспільного відтворення та встановлення й дотримання правил економічної "гри" як основних принципів поведінки усіх підприємств, державних органів, організацій, окремих осіб. Ці принципи мають відображати об'єктивні економічні закони ринкових відносин.

По-третє, це економічна влада, властива певним суб'єктам підприємницької діяльності щодо інших і здатна впливати на їхнє існування².

Економічна свобода – перший із впливових чинників інституційного середовища і найпривабливіший з точки зору окремого суб'єкта підприємницької діяльності. Вона формує обсяг і склад виробничих відносин, у межах яких утворюється своєрідна автономність дій такого суб'єкта щодо вільного прийняття будь-яких економічних рішень. Економічна свобода окреслює межі, в яких цей суб'єкт може виконувати свої основні функції без втручання у їх здійснення будь-яких інших суб'єктів підприємницької діяльності. За функціонування суб'єкта підприємницької діяльності у межах інституційного середовища часто-густо виникає конфлікт інтересів як вияв бажання цього суб'єкта досягти вищого рівня економічної ефективності.

Кожен суб'єкт підприємницької діяльності у своїх діях змушений зважати на різні обмеження. Головний аргумент, що теоретично та практично виправдовує такі обмеження економічної свободи, – це необхідність недопущення втручання певних суб'єктів у свободу дій інших.

Отже, питання щодо вільних економічних дій суб'єкта підприємницької діяльності стосується деяких обмежень. За характером впливу на діяльність суб'єкта підприємницької діяльності існують обмеження у виконання функцій ініціативи суб'єкта підприємницької діяльності та менеджменту. Перша стосується того, що потрібно робити і чого не слід – означеному суб'єкту, друга – питання, чого не можна робити, досягаючи мети.

За здійснення функцій ініціативи є своєрідне обмеження у виборі способів пристосування суб'єкта підприємницької діяльності до особливостей функціонування інших суб'єктів, у тому числі й державних інститутів влади. Воно спричинене необхідністю співіснування будь-яких суб'єктів підприємницької діяльності у межах дій загального суб'єкта цієї діяльності і підпорядковане сукупному загальному інтересу суб'єктів

ринкового середовища.

Головні обмеження у функціонуванні суб'єкта підприємницької діяльності з боку інституційного середовища викликані такими чинниками:

- безпосереднім впливом загального суб'єкта підприємницької діяльності на функціонування певного об'єкта;
- обмеженими можливостями вибору дій суб'єктом підприємницької діяльності.

Безпосередній вплив загального суб'єкта підприємницької діяльності на функціонування певного суб'єкта підприємницької діяльності відбувається у двох формах.

По-перше, це – об'єктивні ринкові обмеження, найвпливовіші з яких – ресурсні та інформаційні, що стають своєрідним амортизаторами, котрі стимулюють діяльність окремого суб'єкта підприємницької діяльності, що функціонує.

По-друге, це – суб'єктивні інституційні обмеження, що полягають у створенні своєрідних правил економічної гри та підтриманні усіма суб'єктами підприємницької діяльності. Ці правила обмежують їхні дії, змушуючи дотримуватись етичних норм поведінки як щодо споживача, так і контрагентів та конкурентів.

Втручання у функціонування суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється шляхом загрози застосування економічних санкцій щодо певного суб'єкта з боку іншого – за відхилення від взаємо схваленого напрямку дій.

Інституційна регламентація підприємницької діяльності відбувається у двох основних формах:

- 1) дії одного суб'єкта підприємницької діяльності щодо іншого за невиконання ним договірних зобов'язань (штрафи, пені та інше);
- 2) сукупність економічних фіксованих норм права, що постійно діють, які окреслюють економічну поведінку суб'єкта підприємницької діяльності, бажану для інших таких суб'єктів.

Державний вплив на функціонування суб'єкта підприємницької діяльності – це своєрідна спроба органів влади контролювати його поведінку з використанням системи законодавчо визначених засобів і послуг. На кожному рівні розвитку суспільства існують особливості поведінки як суб'єктів підприємницької діяльності, так і держави.

Напрями означеного впливу на діяльність суб'єкта підприємницької діяльності такі:

- економічні та соціально-економічні можливості держави щодо внутрішніх умов існування інституційного середовища функціонування означеного суб'єкта;
- можливості впливу на наслідки такого функціонування, тобто своєрідна реакція владних та інших соціально-економічних і соціальних структур суспільства на результати його діяльності, в тому числі й на так звані зовнішні ефекти.

Фактори впливу держави на функціонування суб'єкта підприємницької діяльності охоплюють три сфери її діяльності: державне регулювання діяльності цього суб'єкта, державна регламентація його дій і втручання у їх здійснення.

Перша сфера охоплює такі дії: санкціонування розвитку певних галузей виробництва; обмеження проникнення в таке інституційне небажані форм суб'єктів підприємницької діяльності; замовлення здійснення підприємницької діяльності особливими соціально-економічними чинниками, притаманними країні.

Друга сфера діяльності – це пряма фіксація умов здійснення підприємницьких функцій (наприклад, атрибутів місця торгівлі, часу та обов'язкових вимог до оформлення купівлі-продажу товарів). Причому держава має можливість встановлювати зовнішній порядок взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності. Саме чинники державного впливу цієї групи становлять економічні засади юридичних законодавчих обмежень у здійсненні суб'єктами підприємницької діяльності.

Третя сфера державного впливу – державне втручання у функціонування суб'єкта підприємницької діяльності – охоплює фіскальні чинники впливу як загальнодержавної, так і місцевої влад. Це відрахування конкретними суб'єктами підприємницької діяльності відповідних коштів – податків, орендної плати, вступних внесків, мита та інше.

Державний вплив на виконання функції ініціативи суб'єкта підприємництва здійснюється у двох основних напрямках: встановлення умов функціонування ринкового середовища та кожного суб'єкта підприємництва.

До першого належать цінова регламентація, що її можна здійснювати, безпосередньо впливаючи на ціноутворювальні чинники (пряма фіксація цін державними органами чи затвердження преїскуранта, у межах якого зберігається їхня якісна еластичність), а також локалізуючи ринок шляхом запровадження економічних та адміністративних бар'єрів з боку місцевої влади в інтересах окремих суб'єктів підприємницької діяльності.

Другий напрям – пряма чи опосередкована регламентація обсягів суто підприємницької діяльності – система своєрідних обмежень, обов'язкових для усіх без винятку суб'єктів підприємницької діяльності. Це – ресурсні та ліцензійні обмеження, що є постійними і не мають змінюватися залежно від чисельності суб'єктів підприємницької діяльності та кількості видів виробництва (бо інакше вони можуть сприяти підвищенню рівня ризику функціонування на такому ринку).

Державний вплив на перші формується на засадах визначення та фіксування можливостей відхилення якості продукції від затвердженого державою рівня. Це, так би мовити, додаткова форма захисту інтересів споживачів, якою встановлено державний нагляд за якістю продукції. Таким чином створено визнані державою межі у відносинах продавців і покупців продукції.

Державний вплив на організаційні норми функціонування підприємства створює своєрідні обмеження, що регламентують процеси організації виробництва й реалізації продукції та управління ними. Це вплив на

взаємовідносини суб'єкта підприємницької діяльності та сукупного суб'єкта виробничого підприємства. Останній встановлює порядок функціонування виробничого підприємства незалежно від його соціально-економічної структури.

Вплив держави на ступінь ризику дій суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється шляхом застосування адміністративного господарського законодавства. Наявність дієздатної загальнодержавної та місцевої адміністрації – вельми важлива умова реального та стабільного функціонування інституційного середовища. Ефективна діяльність державної адміністрації може істотно вплинути як на функціонування окремих виробничих підприємств, так і на особливості ринкового середовища. Це, у свою чергу, безпосередньо впливає на виконання підприємницької діяльності кожним суб'єктом.

Головна мета будь-якого рівня державного впливу, що є постійним та обов'язковим чинником незалежно від особливостей конкретного інституційного середовища, полягає в тому, що за його посередництва створюється система правил, обов'язкових для виконання усіма суб'єктами підприємницької діяльності без винятку⁴.

Економічна влада характеризується виробничими взаємовідносинами окремих суб'єктів підприємницької діяльності у встановленні їхнього місця в інституційному середовищі та меж поширення їхніх конкретних інтересів. Вона є своєрідним узагальненим підтвердженням можливостей зворотного впливу кожного суб'єкта підприємницької діяльності на інших таких самих суб'єктів у межах інституційного середовища їх функціонування.

Економічна влада тією чи іншою мірою притаманна кожному конкретному суб'єктові підприємницької діяльності, що функціонує під постійним впливом чинників інституційного середовища. Вона формує окремі необхідні риси їхнього існування і тому посідає постійне досить впливове місце у формуванні особливостей функціонування кожного конкретного суб'єкта підприємницької діяльності.

Вплив економічної влади на функціонування суб'єктів підприємницької діяльності у межах конкретного інституційного середовища обов'язково має її соціально-економічний та соціально-політичний аспекти. Реалізація економічної влади щодо будь-яких інституцій – це впровадження створеної ними "цільової функції" в економічне життя суспільства.

Методами впливу економічної влади на діяльність суб'єкта підприємництва в межах функції менеджменту стають додаткові дії для зміцнення його позицій у межах ринкового середовища з метою посилення вагомості такого суб'єкта в інституційному середовищі (монополістичні дії для встановлення перешкод для інших суб'єктів підприємницької діяльності за спроби функціонування на цьому ринку), зміцнення відносин з державними інститутами влади, згідно з якими такий суб'єкт підприємницької діяльності отримує певні пільги (субвенції, ліцензії, державне замовлення тощо).

Для здійснення економічного впливу на суб'єкт підприємницької діяльності можна користуватися не лише економічними, а й політичними методами. Це – можливості поліпшення місця суб'єкта підприємницької діяльності, які він сам створює, використовуючи засоби державотворчої законодавчої чи виконавчої влади шляхом лобювання вигідних йому законопроектів.

Отже, на перехідному етапі розвитку суспільства, коли створюється нове інституційне середовище, можливе збільшення впливу на суб'єктів підприємницької діяльності певного постійного чинника, що може зумовлювати спотворення умов формування цільової функції будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності і в такий спосіб негативно впливати на суспільну ефективність функціонування загального суб'єкта підприємницької діяльності.

Література

1. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс. – С. 124.
2. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс – 1995. – С.396.
3. Шумпетер И. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Экономика. – 1995. – С. 55.
4. Сьомкіш Т. В. Роль економічної свободи у процесі формування суб'єкта підприємницької діяльності // Регіональні перспективи. – 2000. - №2-3. – С. 129 – 130.

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ОСНОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕТОДУ РЕГУЛЮВАННЯ

Пекарська І.П.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Мазур К.В.

В даній статті розглядається роль податкової системи як основної рушійної сили соціально-економічного розвитку країни та вплив її на підприємницьку діяльність, що виражається через податкове навантаження на суб'єктів господарювання.

Вступ. Із проголошенням незалежності Україна стала на шлях самостійного розвитку з метою побудови ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки. Становлення ринкових відносин протягом останніх років суттєво змінили зміст фінансових ресурсів державного бюджету, при цьому все більшого значення набувають податкові методи їх акумулювання. Податки стають не тільки головним джерелом